

**“O'QITUVCHI VA O'QUVCHI O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING
PSIXOLOGIK JIHATLARI”**

Farg'ona viloyati Oltiariq tumani

9-umumta'lim maktabi psixologi

Akbaraliyeva Muqaddas Isaqjon qizi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning ahamiyati, ularning o'quv jarayonidagi roli va samarali rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat, ishonch, va kommunikativ aloqalar ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishida muhim omil hisoblanadi. Maqolada pedagogik psixologiya, ta'lim metodikasi va pedagogik etika aspektlari orqali bu munosabatlarning qanday rivojlanishi, shuningdek, o'qituvchining o'quvchilarni tarbiyalashdagi va ilmiy bilimlarni o'zlashtirishdagi roli o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *O'qituvchi, o'quvchi, pedagogik munosabatlar, ta'lim jarayoni, kommunikatsiya, o'zaro hurmat, motivatsiya, pedagogik etika, ta'lim metodikasi, psixologik yondashuv, o'qituvchining roli, ilmiy bilimlar, tarbiya, samarali rivojlanish, o'qitish texnologiyalari.*

Ta'lim jarayoni – bu nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy va psixologik jarayon hamdir. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar aynan shu jihatlarni belgilab beradi. Bu munosabatlar ijobiy yoki salbiy shakllanishiga qarab o'quvchilarning ruhiy holati, o'qishga bo'lgan qiziqishi, o'ziga bo'lgan ishonchi va shaxsiy rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi psixologik aloqaning mohiyatini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Ta'lim tizimi barcha jamiyatlarning taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli kechishida muhim omillardan biridir. Ushbu munosabatlar, o'qituvchining

pedagogik mahorati va o'quvchining motivatsiyasi o'rtasidagi samarali aloqalarni shakllantirishi, ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli va samarali rivojlanishiga yordam beradi. O'qituvchining roli faqat bilim berish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarni hayotga tayyorlashda ham katta ahamiyatga ega. O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi to'g'ri aloqalar, o'zaro hurmat, ishonch va muloqot samarali o'qitish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'ladi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni bir necha turlarga ajratish mumkin: pedagogik munosabatlar, emotsional munosabatlar va ijtimoiy munosabatlar. Pedagogik munosabatlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida bilim almashish jarayonini tashkil etadi. Emotsional munosabatlar o'qituvchi o'quvchilarning his-tuyg'ulari, ehtiyojlari va qiziqishlariga e'tibor qaratadi, bu esa o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va o'quv jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy munosabatlar esa o'qituvchi o'quvchilarga jamiyatda o'rin topish, axloqiy va ijtimoiy qoidalarga amal qilishni o'rgatadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali munosabatlarni rivojlantirish uchun bir qator omillar muhim ahamiyatga ega. Ishonch va hurmat ta'lim jarayonining samarali bo'lishiga ta'sir qiladi. O'quvchilarning o'qituvchiga bo'lgan ishonchi va hurmati o'quvchilarning o'qish faoliyatida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Samarali kommunikatsiya o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ochiq, samimiy va o'zaro tushunishga asoslangan aloqalarni o'rnatishga xizmat qiladi. Bu o'quvchilarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishga va o'zining rivojlanishiga yordam beradi. Motivatsiya o'qituvchining o'quvchini qiziqtirishi va unga o'z maqsadlariga erishish uchun undash zarurligini ko'rsatadi. Motivatsiya o'quvchilarning o'quv jarayoniga faol ishtirok etishiga va o'z bilimlarini rivojlantirishga undaydi. O'qituvchining pedagogik mahorati va o'qitish uslublari o'quvchilarga ta'lim berishning samaradorligini oshiradi. O'qituvchi faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham e'tibor qaratishi kerak.

O'qituvchining yondashuvi, o'quvchilarni qanday tinglash va ularga qanday yordam berish usullari ta'lim sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Samarali ta'lim jarayoni uchun individual yondashuv, interaktiv metodlar va refleksiya

asosida tahlil qilish zarur.

1. Psixologik munosabatning mohiyati

Psixologik nuqtayi nazardan olib qaralganda, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat — bu ikki shaxs o'rtasida kechadigan hissiy, ijtimoiy va intellektual aloqalarning yig'indisidir. Ijobiy munosabatlar o'quvchida o'zini qadrlash, faollik, mustaqil fikrlash va bilimga chanqoqlikni shakllantiradi. Aksincha, salbiy munosabatlar esa o'quvchida qo'rquv, ishonchsizlik va ruhiy tushkunlikka olib kelishi mumkin.

2. O'qituvchining roli va shaxsiyati

O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlovchi shaxs hamdir. U o'zining shaxsiy fazilatlari, muloqot madaniyati va pedagogik yondashuvi orqali o'quvchilarning ichki dunyosiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining sabr-toqati, adolatparvarligi, hurmatga asoslangan muloqoti o'quvchining psixologik holatini barqarorlashtiradi va uni o'qishga undaydi.

3. O'quvchi psixologiyasiga ta'sir etuvchi omillar

O'quvchilarning psixologik holati ularning yoshiga, oilaviy muhitiga va individual xarakteriga bog'liq. O'qituvchining har bir o'quvchiga individual yondashuvi, uni tushunishga va qo'llab-quvvatlashga intilishi sog'lom munosabatni shakllantiradi. Bunda o'quvchining fikriga quloq tutish, uning his-tuyg'ularini tushunishga harakat qilish muhim o'rin tutadi.

4. Salbiy munosabatning oqibatlari

Agar o'qituvchi o'quvchini kamsitsa, unga nisbatan sovuqqon yoki befarq munosabatda bo'lsa, bu o'quvchining psixikasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarda o'quvchi o'zini yakkalangan, e'tibordan chetda qolgan deb his qiladi. Bu esa o'z-o'zini baholash darajasining pasayishiga, ijtimoiy faollikning yo'qolishiga va o'qishga nisbatan loqaydlikka olib keladi.

5. Ijobiy psixologik muhit yaratish yo'llari

Sog'lom psixologik muhit yaratish uchun quyidagi omillar muhim:

O'quvchining fikrini qadrlash va uni faol tinglash;

Rag'batlantirish va tanqid orasidagi muvozanatni saqlash;

Adolatli va empatik yondashuv;

Ijobiy muloqot, ochiq va samimiy aloqa o'rnatish;

Har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlariga e'tibor berish.

Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish, o'quvchilarning faolligini oshirish va ularni o'z maqsadlariga erishishga undash mumkin. Interaktiv metodlar, guruhli ishlar va loyiha asosidagi o'quv faoliyatlari o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faol ishtirok etishini ta'minlaydi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning samarali rivoji ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishida muhim rol o'ynaydi. Bu munosabatlar nafaqat bilim almashish, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy va emotsional o'sishiga ham ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining pedagogik mahorati, samimiy kommunikatsiyasi va motivatsiyasi o'quvchilarning o'qish jarayonida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi. Shuningdek, ta'lim jarayonida individual yondashuvlar, interaktiv metodlar va samarali kommunikatsiya orqali o'quvchilarning faolligini oshirish va ularni maqsadga erishishga undash mumkin.

Bu holat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishiga va ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim tizimida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida konfliktlarni yuzaga kelishi va uni korrektsiyalash hozirgi kunda zaruriy chora tadbirlar hisoblanadi. O'qituvchi va o'quvchi ishtirok etadigan ziddiyatli vaziyatlarning aksariyati o'qish va maktabdagi xatti-harakatlar qoidalariga nisbatan ularning pozitsiyalarining nomuvofiqligi, ba'zan esa to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshilik bilan ifodalanadi. Intizomning yo'qligi, u yoki bu o'quvchining o'qishiga beparvo munosabat, o'qituvchining murosasizligi o'tkir shaxslararo to'qnashuvlarning asosiy sabablari sanaladi. Ammo, ular tomonidan o'z pozitsiyalarini o'z vaqtida qayta ko'rib chiqish konfliktli vaziyatni hal qilishi va uning ochiq shaxslararo mojaroga aylanishining oldini olishi mumkin. Sinfda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ziddiyatli vaziyatlarning xilma-xilligi va nizolarning o'zaro ta'siri o'qituvchidan konfliktni hal qilishning eng yaxshi usullarini topishni talab qiladi. Agar o'qituvchi o'zi ishtirok etgan muayyan shaxslararo

to'qnashuvning sabablarini, vaziyatga olib kelgan motivlarini, maqsadlarini, mumkin bo'lgan natijalarini chuqur tahlil qilsagina, nizolarni samarali hal qilish mumkin. O'qituvchining bir vaqtning o'zida obyektiv bo'lish qobiliyati nafaqat uning professionalligi, balki o'quvchilarga bo'lgan qadriyatli munosabatining ko'rsatkichidir. Muzokaralar nizolarni hal qilishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Muzokaralar ijobiy harakatlar uchun o'ziga xos doiraga ega, ammo ular har doim ham nizoni hal qilishning eng yaxshi usuli emas. Muzokaralarni cho'zish, resurslarni jamlash uchun vaqt topish, muzokaralar orqali buzg'unchi harakatlarni niqoblash, muzokaralarda raqibni dezinformatsiya qilish -bular muzokaralar jarayonining salbiy tomonlari hisoblanadi. Mojaroni hal qilish yo'llari, ayniqsa u uzoqqa bormagan bo'lsa, hamma uchun ma'lum va ochiqdir. Keyinchalik qiyin vaziyatlarda o'qituvchilar murosaga murojaat qilishadi, bir-birlariga yon berishadi yoki o'zlari tahlil qilishadi, o'zlarini va harakatlarini tushunishga harakat qilishadi va faqat istisno hollarda majburlash va vaqtinchalik ajratishdan foydalanadilar.

O'qituvchi nizolarni hal qilish texnologiyasiga ega bo'lmasa, nizo yaratishga haqli emas. Kuzatishlarimiz shundan dalolat beradiki: umumiy manfaatlarni izlash va oshirish va ularni keyinchalik erishilgan kelishuvni buzish istagini keltirib chiqarmaydigan tarzda birlashtirish qobiliyatidir. Konfliktli vaziyatlarni hal qilishning asosiy usullarini ko'rib chiqsak, ular ikki guruhga bo'linganligini aytishimiz mumkin:-salbiy, shu jumladan kurashning barcha turlari, bir tomonning ikkinchisi ustidan g'alaba qozonish maqsadini ko'zlash;-ijobiy, ulardan foydalanishda konflikt sub'ektlari o'rtasidagi munosabatlarning asosi saqlanib qoladi deb taxmin qilinadi -har xil turlarimuzokaralar va konstruktiv raqobat. Salbiy va ijobiy usullarning farqi shartli bo'lib, ular ko'pincha bir-birini to'ldiradi.

Konfliktli vaziyatni hal qilish yo'llarini tanlash konfliktidagi harakat strategiyasini belgilaydi. O'qituvchi mojarodan qochish, uni yumshatish, murosaga kelish, boshqa birovning pozitsiyasini majburlash yoki rad etish uchun taktikani tanlashi mumkin. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining eng muhim jihatlaridan biridir. Bu munosabatlar nafaqat o'qituvchining bilimlarni o'quvchiga yetkazish jarayonida, balki o'quvchining

shaxsiy rivojlanishida ham katta ahamiyatga ega. Samarali o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli o'tishiga, o'quvchilarning yuqori bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishiga yordam beradi. O'qituvchi o'z o'quvchilarini faqat ilm bilan ta'minlab qolmasdan, ularning ruhiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar quyidagi asosiy komponentlarga asoslanadi: ishonch, hurmat, kommunikatsiya va motivatsiya. Ushbu komponentlar o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida ijobiy aloqalarni shakllantirishga xizmat qiladi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali munosabatlar ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur shartdir.

Ishonch, hurmat, kommunikatsiya va motivatsiya kabi asosiy komponentlar o'quvchilarni faol o'qishga undaydi, ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi shaxs sifatida o'z rolini bajarishi kerak. Bu munosabatlar o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ta'lim jarayonini yanada samarali va ijobiy qiladi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat va ishonch ta'lim jarayonining sifatini yaxshilaydi va uning natijalarini ta'minlaydi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biridir.

Ta'lim jarayonining samarali bo'lishi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijobiy va konstruktiv munosabatlarga bog'liq. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, motivatsiyasi va o'qishdagi muvaffaqiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Samarali munosabatlar o'quvchilarning o'z bilimlarini rivojlantirishda, ularni hayotga tayyorlashda va kelajakdagi muvaffaqiyatlarida muhim omil hisoblanadi. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar to'g'ri tashkil etilgan bo'lsa, ta'lim jarayoni samarali rivojlanadi. Bu munosabatlarning shakllanishi uchun bir qator omillar mavjud. Avvalo, o'qituvchining professional mahorati va pedagogik yondashuvi ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishida muhim o'rin tutadi. O'qituvchi o'quvchilarni o'ziga jalb etib, ularni ilm olishga undashi, ularning individual xususiyatlarini e'tiborga olib, ta'lim jarayonini har bir o'quvchiga moslashtirishi zarur. Samarali kommunikatsiya

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muvaffaqiyatli munosabatlarning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. O'qituvchi o'quvchilar bilan to'g'ri va ochiq aloqada bo'lishi kerak. O'quvchilar o'z fikrlarini ifoda etish, savollar berish, o'zlari uchun tushunarsiz bo'lgan mavzularni so'rash imkoniyatiga ega bo'lishlari zarur. Bu esa o'quvchilarning o'zini ifoda etish qobiliyatini oshiradi va ta'lim jarayonining sifatini yaxshilaydi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar faqat ilmiy yondashuvga asoslanmasdan, emotsional va psixologik jihatlarni ham o'z ichiga olishi kerak. O'quvchilarga hurmat ko'rsatish, ularning his-tuyg'ulariga e'tibor qaratish, ularni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash ta'limda muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarga hurmat va qadr-qimmat berish ularning o'z-o'zini hurmat qilishini va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Motivatsiya ta'lim jarayonining yana bir muhim qismi hisoblanadi. O'qituvchining o'quvchilarni motivatsiya qilish usullari o'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Ular o'z maqsadlariga erishish uchun rag'batlantirilishi kerak. O'qituvchi turli xil motivatsion strategiyalarni qo'llashi, o'quvchilarga qiyinchiliklarni yengib o'tish uchun yordam berishi lozim. Bu orqali o'quvchilar o'z bilimlarini yaxshilashga va o'z maqsadlariga erishishga intilishadi.

Xulosa.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Ushbu munosabatlar o'zaro hurmat, ishonch va samarali kommunikatsiya orqali rivojlanadi, bu esa o'quvchilarning akademik va shaxsiy taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi psixologik munosabatlar ta'lim jarayonining markaziy qismini tashkil etadi. Sog'lom va ijobiy ruhda shakllangan munosabat nafaqat bilim sifatiga, balki o'quvchilarning ruhiy holatiga, ijtimoiy faolligiga va kelajakdagi muvaffaqiyatiga asos bo'ladi. Har bir o'qituvchi bu borada o'zining pedagogik mahorati bilan bir qatorda psixologik sezgirligini ham rivojlantirishi lozim.

O'qituvchining pedagogik mahorati, psixologik yondashuvi va ta'lim

metodikalari o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga yordam beradi. Samarali o'qituvchilar o'z o'quvchilari bilan ijobiy muloqot o'rnatish orqali ularga faqat bilim berib qolmay, balki ularni hayotga tayyorlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ochiq va samimiy aloqalar ta'lim muhitini ijobiylashtiradi, o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va rivojlanishiga turtki beradi. Umuman olganda, ta'lim jarayonida bu munosabatlarning to'g'ri yo'lga qo'yilishi ta'limning sifatini va natijalarini yaxshilashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirzaahmedov, T. (2017). Pedagogik etika va estetika. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
2. Abdurahmonov, U. (2019). O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
3. Ismoilov, N. (2017). O'qituvchining pedagogik mahorati. Toshkent: Xalq ta'limi nashriyoti.
4. Xudoyberganova, D. (2020). O'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.